

Damir Globočnik

Ljubljanske občinske volitve in nesramne karikature

GLOBOČNIK Damir, ddr., umetnostni zgodovinar,
Langusova ul. 29, SI-4240 Radovljica,
damirglobocnik1@gmail.com

741.5:32(497.4)"1911"

**LJUBLJANSKE OBČINSKE VOLITVE IN
NESRAMNE KARIKATURE**

Na občinskih volitvah v Ljubljani 23. aprila 1911 so ženske lahko prvič osebno glasovale. Na ženskem volišču v dekliškem mestnem liceju je prišlo do incidentov (napad privržencev Narodno napredne stranke na uršulinke). Izvršni odbor Slovenske ljudske stranke 25. aprila 1911 pripravil protestno izjavo in proglasil politični bojkot liberalne stranke.

Časnika *Jutro* in *Slovenski narod* sta pred volitvami objavila nekaj karikatur, *Slovenec* pa drobne satirične risbice ob pesmih. Avtor večine karikatur v *Jutru* je bil Maksim Gaspari. To je bil prvi primer v zgodovini slovenskega časnikarstva, da sta nasprotna politična tabora vodila politični boj tudi s pomočjo karikatur.

Ključne besede: volitve, Ljubljana, *Jutro*, Ivan Šusteršič, Ivan Štefe, karikatura, Maksim Gaspari, Narodno napredna stranka, Slovenska ljudska stranka

GLOBOČNIK Damir, Phd, Phd, Art Historian,
Langusova ulica 29, SI-4240 Radovljica,
damirglobocnik1@gmail.com

741.5:32(497.4)"1911"

**LJUBLJANA MUNICIPAL ELECTIONS AND
SHAMELESS CARTOONS**

On 23 April 1911, women were allowed to vote in person for the first time in the municipal elections in Ljubljana. Incidents occurred at the women's polling station in the girls' lycée (an attack on the Ursulines by supporters of the National Progressive Party). On 25 April 1911, the Executive Committee of the Slovene People's Party issued a statement of protest and declared a political boycott of the Liberal Party.

Before the elections, the newspapers *Jutro* and *Slovenski narod* published a few cartoons, while *Slovenec* published small satirical cartoons alongside songs. Most of the cartoons in the *Jutro* were by Maksim Gaspari. This was the first time in the history of Slovenian newspapers that two opposing political camps waged a political struggle using cartoons.

Keywords: elections, Ljubljana, *Jutro*, Ivan Šusteršič, Ivan Štefe, cartoon, Maksim Gaspari, National Progressive Party, Slovenian People's Party

»Prvič stopajo ženske na volišče«

Na občinskih volitvah v Ljubljani 23. aprila 1911 so prvič volili po novem volilnem redu, ki ga je na začetku leta 1910 izglasoval kranjski deželni zbor. Volili so v treh volilnih razredih: v prvem so bili najpremožnejši občani, v drugem vsi, ki so plačevali več kot 30 kron osebne dohodnine, in inteligenca, v tretjem pa preostali plačevalci osebne dohodnine (pod 30 kron) in vsi moški (starejši od 24 let), ki so že tri leta redno bivali v Ljubljani. V tretjem razredu so še enkrat volili vsi iz prvega in drugega volilnega razreda. Novost volitev je bila, da so ženske lahko osebno glasovale. Ženske davkoplačevalke so imele volilno pravico od leta 1887, vendar so zanje morali glasovati pooblaščenca.¹

Liberalni in katoliški tabor sta pred ljubljanskimi občinskimi volitvami organizirala obsežno volilno agitacijo. V časnikih sta opozarjala na prednosti lastnega programa in na napake političnih nasprotnikov. Na shodih so nastopali strankarski prvaki. Po Ljubljani so razpošiljali letake. Časnika *Jutro* in *Slovenski narod* sta pred volitvami objavila nekaj karikatur, *Slovenec* pa drobne satirične risbice ob pesmih, ki jih je sestavljal »Boltatu Pepe« – podobne pesmi je v *Jutru* pisal pesnik »Bav-bav«.

¹ Ženske so na Kranjskem pridobile volilno pravico na občinski ravni leta 1849. Volile so lahko davkoplačevalke, vendar niso imele pravice do osebne glasovanja. Volilno pravico so lahko udeležile samo preko pooblaščenca. Mladoletnice so glasovale preko skrbnika, poročene žene preko moža, vdove, ločene in druge žene pa preko pooblastila. Glavna deželna mesta so sprejela posebne statute, ki so urejali volilno pravico. Tako so žene volilno pravico v Ljubljani izgubile že leta 1850. Drugačen položaj so imele volivke v veleposestniški kuriji deželnega zbora in obrtnice, ki so preko pooblaščenca volile v trgovsko in obrtno zbornico. Zakon za občinske volitve na Kranjskem (1866) je določal, da morajo davkoplačevalke glasovati po pooblaščenca. Volilni red, ki ga je leta 1887 sprejelo mesto Ljubljana, je davkoplačevalkam vrnil pravico za občinske volitve, ki jo je še razširila volilna reforma oktobra 1910. Tedaj so poleg davkoplačevalk dobile volilno pravico še učiteljice in upokojene učiteljice. Ženske so dobile tudi pravico do osebne glasovanja (po: Vasilij Melik, »Volitve v Ljubljani 1848–1918«, *Kronika / Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 1981, št. 2, str. 122–123; Irena Selišnik, »Ženske med normami, zahtevami in pravicami (1848–1911)«, *Dolga pot pravic žensk: pravna in politična zgodovina žensk na Slovenskem*, Ljubljana 2013, str. 117–120).

Časnik *Slovenec* je zasluge za žensko volilno pravico pripisal Slovenski ljudski stranki,² ki je imela

² Slovenska ljudska stranka se je leta 1902 začela intenzivno prizadevati za splošno in enako volilno pravico, pri tem je bila mišljena predvsem moška volilna pravica. *Slovenec* je marca 1902 v uvodniku »Feminizem« mdr. zapisal: »Sicer bi pa v taki dobi, v kateri se razširi volilna pravica, ne bilo nič tako napačnega, ako bi se dala ženskam volilna pravica. Izkušnja nas uči, da bi ženske pri občinskih volitvah direktno ravno tako ali pa še bolje volile, kakor po oblastilih, in isto velja za deželnozbornice in državnozbornice volitve. Da v obrtno zbornico ženske nimajo volilne pravice, dasi plačujejo davke za obrt, ki jo v resnici samostojno izvršujejo, se nam zdi naravnost krivično« (»Feminizem«, *Slovenec*, 1902, št. 62). Katoliški tabor se je zavedal, da postaja ženska v političnem življenju dejavnik, na katerega je potrebno računati. Zato je razvil sodobnejši pogled na žensko vprašanje kot liberalni tabor. Pobudnik ženskega gibanja med katoliško umerjenimi Slovenkami je bil dr. Janez Evangelist Krek, ki je leta 1894 ustanovil Katoliško društvo za delavke. Predsednica ženskega odseka Krekove Slovenske krščansko socialne zveze je na delavskem shodu v Preski 1. julija 1906 odločno zahtevala politično enakopravnost žensk z moškimi in splošno, enako in tajno volilno pravico (po: Angela Vode, *Spomini in pozaba*, Ljubljana 2000, str. 67). Ivan Kregar je na shodu krščansko socialnega delavstva 9. maja 1907 v veliki dvorani Uniona poudaril: »Sedanji volilni red je demokratičen, a še ni popoln. Tudi za ženske, od katerih jih ima že nekaj pri občinskih volitvah volilno pravico, zahtevamo volilno pravico za državni zbor. S. L. S. je zastopnica vseh stanov in hoče delati v prosepah ljudstva« (»Ljubljana proti strahovladni«, *Slovenec*, 1907, št. 106). Nadučitelj Jurij Slapšak na zborovanju Slomškove zveze v Bohinjski Bistrici septembra 1908: »Oprostite žensko suženjstva! Dajte ji državljansko, volilno pravico, da bo mogla sama braniti brezmadežni cvet devištva, svojo čast!« (»Impozantno zborovanje 'Slomškove zveze' v Bohinjski Bistrici«, *Slovenec*, 1908, št. 206). Zasluditi je bilo tudi veliko nenačelnosti in pragmatičnosti. Slovenski katoliški poslanci, ki so na Kranjskem zagovarjali žensko volilno pravico, so na Dunaju novembra 1906 glasovali zoper predlog za žensko volilno pravico, kar so utemeljili takole: »Priznavamo, da je med ženami mnogo takih, katere imajo razum in interes za javne zadeve baš tako, kakor mnogi moški, poklicani k volitvam. Toda mi sodimo, da je ženska v prvi vrsti ustvarjena za rodbino, to glavno podstavo vsakemu zdravemu državnemu in družabnemu organizmu. In rodbina, obitelj bi trpela škodo, ako se i tja zanese politični razpor. Kako bi izgledalo v rodbinskem krogu, ako bi mož in žena bila nasprotnega političnega mišljenja ter oba poklicana, izraz dati svojim političnim nazorom na volišču!« (po: »Drugo čitanje volilne preosnove«, *Slovenec*, 1907, št. 264).

Liberalcem, za katere so volili premožnejši sloji, je volilna ureditev, ki je temeljila na volilnem cenzusu, ustrezala. Iz strahu, da bodo po uveljavitvi splošne in enake volilne pravice neizobražene ženske volivke popolnoma pod vplivom duhovščine in bodo zato podpirale SLS, so ženske volilni pravici nasprotovali. Ljubljanski župan Ivan Hribar je pri razpravi o reformi občinskega reda decembra 1905 pou-

od leta 1908 večino v kranjskem deželnem zboru. »Liberalci so hoteli ženskam – davkoplačevalkam vzeti volilno pravico pri občinskih volitvah. Slovenska Ljudska Stranka je rešila pravico davkoplačevalk in v deželnem zboru preskrbela, da volijo ženske volilke osebno. Zapomnite si to volilke.«³

»Volilna reforma za občine na Kranjskem in posebej za Ljubljano, ki je najnaprednejša in najbolj demokratična v celi Avstriji, je zasluga SLS,« je na shodu v veliki dvorani hotela Union, 6. januarja 1911 poudaril načelnik stranke dr. Ivan Šusteršič.⁴

Slovenski narod je poudarjal, da je namen novega volilnega reda iztrgati liberalni stranki iz rok večino v ljubljanskem občinskem svetu. Napredni tabor naj bi ženskam v Ljubljani priboril volilno pravico že v času, ko katoliška stranka še ni obstajala in je politični boj veljal zmagi slovenske stranke nad nemštvom. Nov je samo način volitev, saj bodo ženske morale osebno priti na volišče.⁵

Slovenec je volivke SLS svaril pred liberalno agitacijo: »Ljubljanske liberalne dame pod vodstvom dr. Tavčarjeve, Sirčeve, Šlajmarjeve in drugih uprizarjajo velik lov na naše volilke. Vozijo se že po mestu.

daril: »Po mojem mnenju ta volilna pravica itak ni imela nobenega pomena, ker je ženske niso smele izvrševati same. Proti temu, da bi se ženskam dala volilna pravica, govori pa veliko tehtnih razlogov, med katerimi je najvažnejši pač ta, da za rodbinsko in družabno življenje ni koristno, ako se ženska preveč udeležuje strankarskih bojev, ki dandanes tudi pri tako eminentnih nepolitičnih stvareh, kakor je uprava občin, le preradi prehajajo na politično polje.« (»Volilna reforma za ljubljanski občinski svet«, Slovenec, 1905, št. 277). Dr. Karel Triller je marca 1907 v razpravi o spremembi občinskega volilnega reda zagovarjal izključno moško volilno pravico v splošni kuriji z argumentom, da bolj radikalne volilne reforme vlada ne bo potrdila (po: »Sprememba občinskega reda in občinskega volilnega reda«, Slovenski narod, 1907, št. 54).

Socialdemokrati so zagovarjali splošno (moško in žensko) volilno pravico, vendar njihov glas ni imel tako velike teže kot liberalni in katoliški koncepti. Ženski shod, ki so ga socialdemokrati sklicali 19. marca 1911 v Narodnem domu, naj bi neslavno propadel. Etbina Kristana je prišlo poslušat samo okrog deset ljubljank (po: »Etbina Kristana Ljubljank – odklonile«, Slovenec, 1911, št. 65).

³ »Liberalci in ženstvo«, Slovenec, 1911, št. 90.

⁴ Po: »Klerikalci in občinske volitve«, Slovenski narod, 1911, št. 5.

⁵ Po: »Ljubljansko ženstvo in občinske volitve«, Slovenski narod, 1911, št. 90.

Ustanovile so tudi nekak odbor in so posamezne dame že določene, da bodo zavzele prostore v obližju volišč. Volilke, ne pustite se terorizirati od dam liberalnih frakarjev, ki Vas hočejo poznati le pri volitvah, in ki v svili sicer ošabno šume mimo Vas! Ne kažite jim izkaznice, ne kažite jim kuverte, ne kažite jim glasovnice! Pogumno mimo njih na volišče!«⁶

Ivan Šusteršič je 17. aprila na shodu v veliki dvorani hotela Union okrog dva tisoč udeleženek katoliškega ženskega shoda nagovoril z naslednjimi besedami: »Da ste se zbrale v tolikšnem številu, je to dokaz, kako prav smo pogodili v deželnem zboru, ko smo storili velik korak naprej v občinskem volilnem redu v smeri popolne politične ravnopravnosti ženske z moškim. (Veliko odobravanje.) Ogromna udeležba današnjega shoda, kaže, da se ljubljansko ženstvo zaveda svoje naloge kot važen faktor človeške družbe. V svetovni zgodovini je ženstvo igralo različno vlogo, a vselej je bila ta vloga ženstva odvisna od verskega vprašanja v dotični dobi. Resnica je, ki je nihče ne more ovreči, da je šele krščanstvo dalo ženski njeno dostojanstvo in jo rešilo iz suženjstva ter jo napravilo za enakopravno družico možu. Resnica pa je tudi, da ženska pozicija sloni na krščanstvu, da ž njim stoji in pade. Za kaj se gre? Gre se za to, ali bo vladalo v javnosti ali v družini krščansko nazarjanje ali pogansko. To je glavno vprašanje, ki stoji na dnevnem redu družbenega življenja, ki je velike važnosti tudi pri nas v Ljubljani, morebiti še bolj kot kje drugje. To vprašanje odločuje in loči stranke. Tukaj je prišel moment, ki mora iti tudi ženska v boj za pravice, katere ji je priborilo in priznalo šele krščanstvo. Greh žene, uči krščanstvo, je isti kot moškega in pravica žene je ista kot moškega. Ali v nekrščanski družbi je veljal drug nauk, drugačni moralni zakoni za moža, drugačni za žensko. Nobena ženska pa, ki se zaveda, da je pred Bogom enakovredna, ne bo liberalnega nauka, da je moškim vse dovoljeno, priznavala.« Šusteršič je označil liberalce za sovražnike Cerkve in to trditev ponazoril z nazornimi primeri (nasprotovanje nerazdružljivosti zakonske zveze in zlorabi prižnice in spovednice v politične namene, bogoskrunsko pisanje liberalnega časopisja). Udeleženke shoda je pozval, naj aktivno pristopijo k ljubljanskim občinskim volitvam: »Žalibog nimate vse še volilne pravice, kajti če bi jo imele, bi

⁶ Po: »Pozor volilke Slovenske Ljudske Stranke!«, Slovenec, 1911, št. 91.

bilo že davno konec liberalizma. Vsaka izmed Vas pa lahko veliko pripomore do končne zmage. Jezik imate, kakor vsak moški, rabite ga! Uplivajte, agitirajte, delajte, kar morete! Sicer pravi znani pregovor: Molc je zlato, govor pa srebro. Toda včasih je govor zlato, molc pa nič vreden. Agitirajte cel teden in delajte, da bo kolikor mogoče več glasov oddanih za krščansko stranko. Vsak naj vé, da kdor odda glas za liberalno stranko, je zoper Krista in Cerkev. /.../

Ali ne vidite, žene, temelja, na katerem sloni svetost domačega ognjišča, ki je naše kraljestvo, ki ga morate braniti, kakor tudi svobodo Cerkev, v katero radi prihajamo. Boj bo hud, toda ako vsak stori svojo dolžnost, se bo zrušila 23. aprila liberalna moč. Govoriti pa imate tudi 16. maja in 3. junija. Vseskozi Vas čaka velika naloga.

Pomislite na Dunaj, ki je danes krščanski. Strli so tam židovsko-liberalno moč. Da pa se je to zgodilo, je to ena prvih zaslug žensk! – In če pomislimo na to, se moramo vprašati, ali ni kaj takega pri nas lažje mogoče, pri nas v Ljubljani, kjer je bil sovražnik že tolikrat tepen, kjer nima več drugega orožja kakor psovanje?

Gotovo je, da bomo v nedeljo zrušili to liberalno trdnjavo, 16. maja pri deželnozborskih volitvah jo bomo še bolj in 13. junija pri državnozborskih volitvah se bo zrušila v prah. (Odobranje.) Če se bo pa to zgodilo že na belo nedeljo, se ne bomo jokali. V tem slučaju prepuščamo jok in škripanje z zobmi liberalcem. (Smeh.) Naj bo pa zmaga kadar hoče, tedaj glejte, da se bo reklo: 'To je zasluga ljubljanskega ženstva', da boste ponosno korakale po beli Ljubljani, ki bo postala res pravo središče veselje Slovenije. (Odobranje.)⁷

Franja Tavčar je na shodu narodno-naprednih volivk v Mestnem domu 20. aprila 1911 pristašice liberalne stranke nagovorila takole: »Prvič stopajo ženske na volišče. Veselje bi moralo vladati nad to pridobitvijo, če bi tega veselja ne grenila zavest, da klerikalna deželnozborska večina ni vpeljala tega volilnega reda zaradi žene same, marveč, samo z namenom, da uniči s pomočjo žena, in to seveda nezavednih in nerazsodnih žena, vsako kulturno gibanje. Ta stranka namreč upa, da s pomočjo teh

volilk dobi premoč v občinskem zastopu in zato nastavlja sedaj na vseh koncih svoje limanice, da bi vjela nekaj nerazsodnih volilk.

Vero pošilja v boj in apelira na žensko čustvanje. Toda me hodimo molit v cerkev, v svetu pa stojimo za svoje stanovske in rodbinske koristi in za duševno probujo nas in naših.

Sami pa so klerikalci oni, ki nam trgajo iz srca zaupanje in vero. Mnogo je ljubljanskih žena, ki so se vzgojile v uršulinskem samostanu. Sedaj naj stopijo te naše učiteljice, v katerim smo videle kot mlade deklice nekaj vzvišenega, ki so žrtvovale vse posvetno za svoje ideale, – te učiteljice naj prestopijo sedaj zaradi borih 28 glasov prag samostana, ko prej niso smele in tudi sedaj in v bodoče ne smejo iz samostana niti če jim leži na smrtni postelji mati! (Glasno ogorčenje!)

Rodna mati tedaj niti toliko ni vredna, kakor en glas pri volitvah, kadar se to zljubi vrhovni cerkveni gospodi. Tako postopanje nikakor ne more biti veri v korist! (Odobranje.)«

Urednik Slovenskega naroda Rasto Pustoslemšek na je istem shodu izpostavil: »Zakaj pa so napravili klerikalci tako občinsko volilno reformo? Morda iz ljubezni do ženstva, morda iz pravicoljubnosti, da se dá ženskam tudi kos političnih pravic? Mislim, da se ne more niti trenutka dvomiti, da so klerikalci to storili zategadelj, ker špekulirajo na žensko nepoučenost in politično nevednost, s katero upajo premagati in vreči ob tla napredno misel v Ljubljani.«⁸

Slovenski narod je poudarjal, da se klerikalci trudijo, da bi ulovili slovenske volivke v svoje mreže; nadlegujejo jih osebno in s sramotnimi, lažnivimi in infamnimi pamfleti. Vendar poštena žena in poštena gospodična ne moreta glasovati za klerikalce, če nista izgubili zadnje trohice samospoštovanja. »Ljubljanske volilke so lahko različnega mišljenja. Ta je Nemka in bo volila z nemško stranko, ona bo volila socijaldemokratično, slovenska volilka pa bo volila z narodnonapredno stranko, zakaj pošteno

⁷ »Krščanskim ženam!«, Slovenec, 1911, št. 90.

⁸ »Volilno gibanje / Ženski volilni shod v 'Mestnem domu'«, Slovenski narod, 1911, št. 91. – V oklepaju je poročevalec opisoval odzive prisotnih na shodu.

ženstvo ne more voliti s stranko zavrženih sleparjev in svinjarjev kakor so klerikalci.

Pošteno ženstvo ne bo dalo svojih glasov stranki nesramnikov in lažnjivcev. Pošteno ženstvo ne more glasovati za pospeševalce svinjarstev v obliki rdečih bukvic. Pošteno ženstvo ne more stopiti na stran ljudi, ki umirajočim ugrabljajo testamente, ki izpri-jajo otroke s 'seksualnim podukom' in zabranjujejo, da duhovnike-nečistnike ne zadene nobena kazen. Pošteno ženstvo ne more iti z banditi ženske časti, kakršne so se izkazali klerikalci, ki so v 'Slovencu' proglašali poštene slovenske žene in slovenska dekleta za vlačuge in lajdre.

Slovensko ženstvo v Ljubljani bi samo sebe zaničevalo, če bi šlo v volilni boj za ljudi, ki niso vredni, da jim sposoben človek v obraz pljune.«⁹

Volitve v nedeljo, 23. aprila so potekale na 19 voliščih. Pri vsakem volišču sta imeli katoliška in liberalna stranka svoje agitacijske lokale. Na moških voliščih so volitve potekale sorazmerno mirno: »Sicer je bilo tod in tam nekaj prerekanja in nekaj burnih prizorov, vendar je šlo vse v redu in ni javna oblast nikjer imela vzroka za intervencijo.«¹⁰

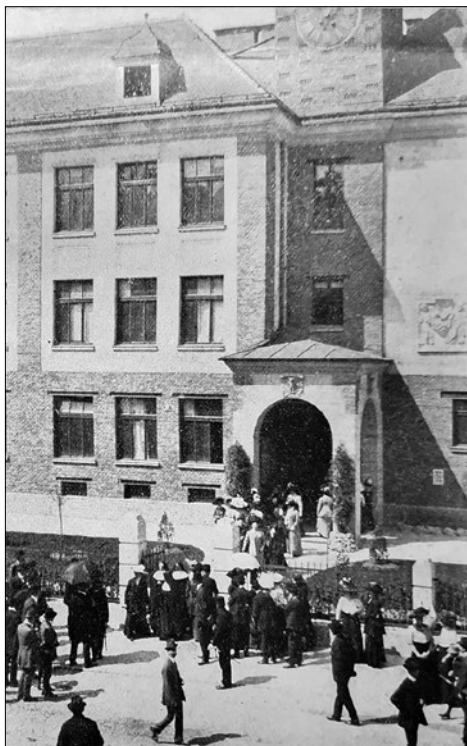
Do incidentov je prišlo na ženskem volišču, ki je bilo v dekliškem mestnem liceju na Bleiweisovi cesti (danes Prešernova cesta).

Slovenec je opisal svoje videnje nepravilnosti pri volitvah na ženskem volišču. Liberalci, ki so imeli svoj agitacijski lokal v Supančičevi hiši, naj bi nabavili sto piščalk in z njimi opremili razgrajače («tolpo skoro samih mladih nerazsodnih pobov») pred licejem. Nekatero liberalno dame naj bi v liceju zamenjavale kuverte volivk. Vmešal naj bi se urednik Slovenca Ivan Štefe, ki je vodil bližnji volilni okraj v predavalnici deželnega muzeja Rudolfinuma, a so ga liberalne dame obtožile, da je on trgal volivkam glasovnice in kuverte iz rok. Pred licejem zbrani liberalci so zahtevali, da mora Štefe zapustiti licej. »Tulilo se je zunaj, da je posegla policija vmes, pa ne tako, da bi razgnala te ljudi, ki na cesti pred voliščem niso imeli nič opraviti« Policija je odredila,

da morajo Štefe in nekaj katoliških »nevolilk« zapustiti licej, liberalne »nevolilke«, zbrane okrog Franje Tavčarjeve, pa je pustila v liceju. Štefe je izjavil, da odide, če to storijo vsi liberalci, ki so se sukali med volivkami. »Pred izhodom je pa divjala liberalna zavednost in bruhala liberalna olika. Vse, kar je bilo pripravljeno za redovnice, je moral prenesti Štefe in potem še dr. Pegan, ki je v tem trenutku prihitel na volišče.« Med kričači na cesti sta bila tudi Pavel Grošelj in Fran Govekar. »Pojavil se je seve tudi Ribnikar, ki je kazal precej čudne zveze z demonstranti, ker se je obnašal tako, kakor bi imel nanje kaj vpliva.« Štefe in Vladislav Pegan sta po liberalni intervenciji pri deželni vladi morala zapustiti licej. Štefe se je vrnil v deželni muzej, liberalni kričači pa so metali odpadke proti muzeju. Orožniki so liberalne kričace potisnili nazaj in izpraznili cesto. Kričači so svojo jezo stresli na tri uršulinke, ki so se z odprtim vozom po 12. uri pripeljale na volišče. Uršulinke so namreč kot učiteljice imele volilno pravico. Volilno pravico je imelo 28 uršulink. »Liberalna fakinaža je ta voz skoro obrnila, pljuvala je nanj in klicala poštenim ženskam: Fej in najnesramnejše psovke. Neki liberalni akademik je udaril s palico po vozu. Nekaj najnesramnejših je bilo nazznanjenih, orožniki pa so zapodili napadalce proti Šelenburgovi ulici. Fantički so pred bajoneti izgubili vso korajžo in so leteli, kar so jih noge nesle. Bleiweisova cesta je bila skoro popolnoma izpraznjena, le iz zasede je začivkalo kako otroče kako psovko, n. pr. iz hiše gosp. Lillega. Tako so se uršulinke pripeljale na volišče skoro po popolnoma izpraznjeni cesti. V ozadju samo so liberalci tulili in psovali redovnice, posebno so se pa usipale take psovke na žensko čast iz liberalnega volilnega lokala v Supančičevi hiši.« Slovenec je opazil, da so liberalci po Bleiweisovi cesti razporedili amaterske fotografе. Ti so se po intervenciji orožnikov morali umakniti, ostal pa je fotograf na oknu hiše na Bleiweisovi št. 20 (domnevno stanovanje deželno-vladnega policijskega komisarja Trnovca). Orožniki so do večera zaprli Bleiweisovo cesto. Skozi orožniški kordon so smele samo volilvke. Liberalci so se zbirali tudi pred vhodom v uršulinski samostan in zmerjali uršulinke, a so jih tudi od tam pregnali. »Ondi, kjer so volili volilci, ni bilo škandalov; na moških voliščih je bil še precejšen mir, na žensko volišče, kamor so prvokrat stopile slovenske žene, da bi svobodno in prosto volile, so liberalci vrgli nečuvno razgrajaštvo in nepopisna nasilstva. Takim razmeram se bo napravilo konec!

⁹ »Ljubljansko ženstvo in občinske volitve«, Slovenski narod, 1911, št. 90.

¹⁰ Po: »Zmaga v Ljubljani«, Slovenski narod, 1911, št. 94.

Nune dopoldan na volišču
(v: Slovenski ilustrovani tednik, 1911, št. 10)

Nune popoldan na volišču
(v: Slovenski ilustrovani tednik, 1911, št. 10)

Štefeta ženejo
(v: Slovenski ilustrovani tednik, 1911, št. 10)

Žandarmerija poziva k razhodu
(v: Slovenski ilustrovani tednik, 1911, št. 10)

Žandarmerija razganja demonstrante
(v: Slovenski ilustrovani tednik, 1911, št. 10)

Pred ženskim voliščem na liceju
(v: Ilustrirani Slovenec, 1926, št. 27)

*Liberalci in liberalke so včeraj zopet pokazali, da so le stranka nasilstev! Takih surovosti, ki jih uganjajo liberalci v slovenski metropoli, ni pri nobenih volitvah, v najbolj oddaljeni mažarski luknji.*¹¹

Slovenski ilustrovani tednik je v 10. št. objavil nekaj fotografij, ki so bile posnete pred ženskim voliščem, ki jih lahko označimo za manjšo fotoreportažo (nune na volišču, Štefeta ženejo, žandarmerija poziva k razhodu, žandarmerija razganja demonstrante).¹²

Slovenec je trdil, da je bil liberalni napad na uršulinke organiziran. *Jutro in Slovenski narod* sta poročala o burnih, vendar dostojnih demonstracijah, zanikala pa sta, da bi prišlo do napada na uršulinke.

Slovenski narod je dan po volitvah poročal, da so liberalne in nemške agitatorke postopale na dostojen in zakonit način, in napadel Ljubljancanke, ki so agitirale za kandidate SLS: »Klerikalne ženske so se obnašale kakor stekle živali. Psovale so napredne dame z najostudnejšimi psovki. Vsa brezmejna, vprav zverinska sirovost te klerikalne druhali je prišla pri ti priliki na dan in res žalostno in sramotno je za Ljubljano, da ima taka svojat volilno pravico.« Označil jih je za »znorele tercijalke«, tiste Ljubljancanke, ki niso imele volilne pravice, pa za »tolpo cigararic in druge pijane babure«, ki jih vodita »Peganova boljša polovica« in »Štefulja« (soproga Ivana Štefeta) »s tistimi manirami, ki se jih je privadila tedaj, ko je s Vettrom na Storžič hodila.« »Te babe so se obnašale kakor pijane prostitutke, so trgale našim volilkam legitimacije iz rok, jim zamenjavale kuverte, suvale naše dame, jih tikale in zmerjale.« Pristaše SLS pa je Slovenski narod primerjal s »šimpanzi v cvingerju« – »po obrazih so bili opicam prav podobni.«¹³

Slovenec je pisal o ljubljanski narodno-napredni sodrgi, o mulariji liberalnih pobov in punčol, o ljubljanskem mobu in o popolnem bankrotu svobo-

domislene mladine na Slovenskem. »*Liberalna klika v Ljubljani je propadla – bliža se tudi tvoj konec, slavna mularija!*«¹⁴

Angela Vode se je spominjala, da liberalci s svojimi demonstracijami proti ženskam, ki so prihajale na volišče, žensk niso pridobili. Neka delavka je ponosno zabrusila napadalcem: »*Lepo, tako se vede gospoda!*«¹⁵

Izvršni odbor Slovenske ljudske stranke je na seji 25. aprila 1911 pripravil izjavo, v kateri se je zahvalili volivkam in volivcem v ljubljanski mestni zastop. »Častitim gospem uršulinkam izreka zvršilni odbor svoje spoštljivo občudovanje nad njihovim heroizmom, ki so z njim prenašale ostudno in brezprimerno podlo divjanje liberalne druhali, katera je pod vodstvom liberalnih voditeljev razgrajala proti njim.« Med drhaljo je bila tudi šolska mladina, ki je – nedvomno nahujskana – uganjala največje surovosti vpričo svojih učiteljev, je poudaril Slovenec. Izvršilni odbor je odločno in ogorčeno protestiral proti vodilnim policijskim uradnikom, saj so bile (kljub pravočasnim opozorilom) varnostne odredbe nezadostne. Proti demoralizaciji in podivjanosti, ki jo goji liberalna stranka zlasti med mladino, je potrebno nastopiti odločno, enako proti vsem, ki s to stranko sodelujejo. Izvršilni odbor je zato proglašil politični bojkot liberalne stranke: »*Od vsakega mandatarja S. L. S. se mora zahtevati pisna obveza, da se bo izogibal vsakemu političnemu stiku z liberalno stranko in da v nobenem slučaju ne sme rabiti političnega vpliva v prilog liberalne stranke in njenih pristašev. Vsak prestopok proti temu sklepu pomenja izdajstvo S. L. S. in zvršilni odbor bo izvajal v danih slučajih brezobzirno vse posledice proti krivcu.*«¹⁶

Načelnik Slovenske ljudske stranke Ivan Šusteršič je na protestnem shodu 13. maja 1911 v veliki dvorani hotela Union (zbralo naj bi se tri tisoč ljubljanskih katoliških žena in deklet) pokazal »*nesramne in bogoskrunske karikature*«, ki jih je dan pred volitvami objavil Slovenski narod. Liberalni časnik je namreč tik pred volitvami ponatisnil nekaj karikaturnih iz satiričnega lista Osa, ki ga le liberalni tabor

¹¹ Po: »Nečuvana nasilstva liberalne stranke«, Slovenec, 1911, št. 93. – Pavel Grošelj (1883–1940), biolog, kulturni delavec in prešernoslovec; Fran Govekar (1871–1949), pisatelj, dramatik, kritik in kulturni delavec.

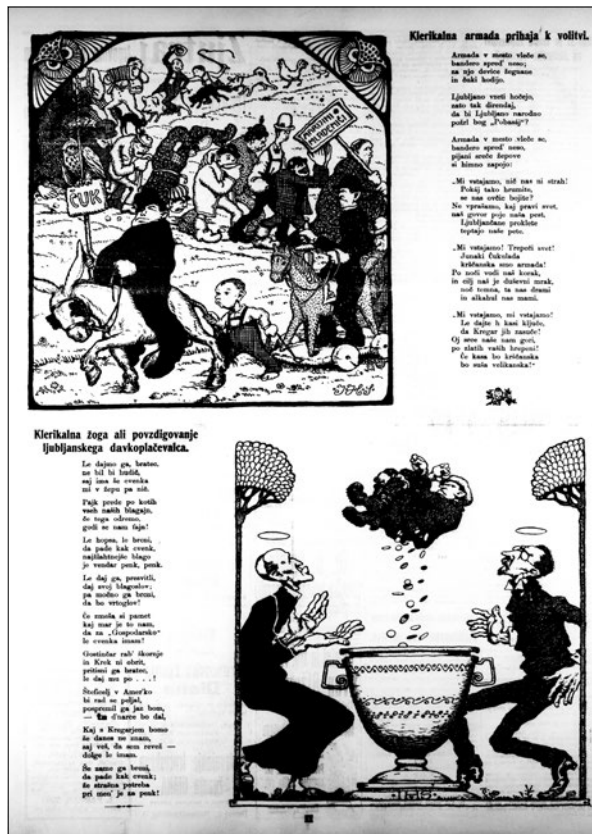
¹² Po: »Slike iz ljubljanskih občinskih volitev«, Jutro, 1911, št. 421.

¹³ Po: »Zmaga v Ljubljani«, Slovenski narod, 1911, št. 94; »Iz ženskega volišča«, prav tam.

¹⁴ Po: »Slavna sodrga«, Slovenec, 1911, št. 94.

¹⁵ Po: Angela Vode, Spomini (po: Spomini in pozaba, Ljubljana 2000, str. 67).

¹⁶ Po: »Izjava zvršilnega odbora S. L. S.«, Slovenec, 1911, št. 95.

Pet karikatur iz Ose v Slovenskem narodu, 1911, št. 92. – Karikatura levo zgoraj je delo Hinka Smrekarja, spodnja karikatura pa je najbrž Gasparijeva, prav tako karikaturi na desni strani.

izdajal v letih 1905/1906. 22. aprila 1911 (št. 92), to je dan pred volitvami, je objavil kar pet karikatur iz nekdanje Ose.

Šusteršič je na protestnem shodu odločno nastopil proti ljubljanskim liberalcem: »Da je narodno-napredna stranka organizirala ta napad, to se vidi tudi iz preludija liberalnih dnevnikov, iz liberalnega časopisja, ki je ščuvalo že vnaprej proti redovnicam in poštenemu ženstvu. Zlasti v soboto so veliko pripomogle tiste nesramne karikature 'Slovenskega Naroda', – kaj takega Ljubljana še ni videla in jaz se le sprašujem, kje je državni pravdnik?

Akoravno se mi studi, jih bom v večer spomin pokazal na platnu, da sodite sami. Grdo je, nesramno je, konfisciralo se ni in zato vam bom pokazal samo en izgled.

(S skioptičnim aparatom so se nato pokazale na platnu dve sliki. Ogorčenja zborovalk nad liberalno nesramnostjo ni hotelo biti konca. Neprestani

viharni Fej-klici 'Slov. Narodu', liberalni stranki in njenim voditeljem.)

Mislim, da je to zadosti. Videli ste tukaj, na kako nesramen in nečuden način sramote redovnice in duhovnike, da moram reči: Kazen božja mora priti na sramotilce! (Res je!) Na drugi strani ste videli zasramovano slovensko ljudstvo, ki jaha na prešičih, – naše slovensko ljudstvo zasramovano od onih, ki pravijo, da so nositelji slovenske kulture. (Škandal!) Redovnico ste videli zasramovano, in vendar so liberalne dame, ki hodijo v uršulinski samostan in pravijo redovnicam: Poljubim roko! (Ogorčenje!)

Pri tem se mora zbudjati človeku do skrajnosti ogorčenje in tak srd, da rečemo: Stranka, zmožna kaj takega, – dol ž njo! (Odobrovanje.)«¹⁷

Ob pogledu na »svinjski karikaturi« Slovenskega naroda so v dvorani zadoneli klici »fej«, »tako, da

17 »Zadoščjenje razžaljenemu ljubljanskemu ženstvu!«, Slovenec, 1911, št. 98.

je v resnici čisto nemogoče ta strašni vihar popisati!«
»Ženske so ogorčeno dvigale roke, vzklikale v svetem
srdju najogorčnejše vzklike, protest je bil tak, da bi
bilo moralo biti v dno duše sram liberalne prvake,
če bi bili zraven.«¹⁸

Šusteršič je na zborovanju v hotelu Unionu pokazal risbo duhovnika in nune med poljubljanjem, ob kateri je bila v Slovenskem narodu objavljena pesem »Odpravljena klavzura ali misli mlade nune po volitvah«: »Klavzura je odpravljena / in je pod kap postavljena, / opral jo bo sedaj hudir / skušnjav pa bo zdaj enkrat mir. // Življenje vendar je lepo, / kako ne bo, kako ne bo, / se v kamri bom kušavala / nič več na samem spavala.«

Šusteršičeve besede o zasramovanem slovenskem ljudstvu, ki jaha na prašičih, so se nanašale na Gasparijevo karikaturu »Klerikalna armada prihaja k volitvi« (v Osi pod naslovom »Izlet slavnega telovadnega društva 'Čuka', ki se je početkom vsled neljube pomote imenovalo 'Orel'«).

Na protestnem shodu so prebrali pismo uršulinke, ki je opisala napad protestnikov pred licejem: »Peljemo se ob pol 1. uri od doma. Ko zavije voz iz Franc Jožefovega drevoreda na Bleiweisovo cesto, zagledamo črno množico v daljavi. Komaj pride voz v bližino, nas obsipljejo. Ko zagledajo v vozu redovnice, se začne divji vrisk, žvižganje, vpitje: Nazaj, nazaj! – – kletve, svinje – – fej (in besede, ki jih tu ne moremo ponavljati) in s pestmi in palicami uplašijo konja, da se obrne. Konj se upira in jo zavije, da se začinja voz nagibati na stran. Bili smo si v svesti, da smo v smrtni nevarnosti, kajti, če se voz prevrne, nas pomendra ta divja tolpa v tla. (Veliko ogorčenje.) Voznik miri konja, hoče ga spraviti v pravi tir, a znova nas obsiplje rjoveča množica, pljuje noter na nas, na konja, na voz, zbega konja tako, da je stal pred oknom voza; – ne vem, ali je kdo konja spregel, ali kaj so delali.

Medtem pristopi k vozu nek uradnik in zahteva naše legitimacije, veli obrniti vozniku proti volišču. A znova užuga svojat s palicami, pestmi in žvižganjem konja, nek pobalin pristopi, začne daviti konja za grlo in ga potiskati zopet nazaj. Najbolj je besnel ta-

čas okrog voza nek Čeh, okrog 30 let star, v svetlosivi obleki, preklinjal je in stresal cel koš čeških psov na nas in pljuval, da je bila prednica na desnem licu in po obleki popljuvana, medtem ko je nekdo drug na levem oknu meni opljunil levo lice.

Zopet pristopi uradnik, – zdaj so bili že trije orožniki in stražniki tu – veli nam izstopiti, ker je konj preveč zbeگان.

Slišala sem še, kako je uradnik velel, naj nekoga aretirajo, bajoneti so potisnili množico toliko od voza, da smo izstopile in nastopile trnjevo pešpot. Kajti v bližini liceja so bile priproste in srednjih slojev ženske, ki so grdo zijale in vpile na nas: 'Prav vam je, še slabše se vam bo godilo, ko nam!' – Ne vem, kaj so hotele reči s tem.

Nazaj smo najele drugega voznika. Zaprle smo okna in rekne, zapeljati mimo Valvazorja. Tudi tam je bila mala druhal, ki je žvižgala, eden pa je udaril s palico ob okno, ki pa se ni zlomilo.

Ako bi nas Bog ne varoval, lahko bi nas stalo življenje, ali vsaj cele ude bi nam polomili. (Nepopisno ogorčenje.)

To je bilo slabo, da smo imeli volišče na ekstremno liberalnih tleh, kjer so se čutile liberalne dame gospodinje v hiši. (Ogorčenje.)«

Ljubljansko krščansko ženstvo je na predlog so-proge Pegana sprejelo resolucijo: »Krščansko ženstvo v Ljubljani protestuje ogorčeno zoper podlo in lopovsko obnašanje liberalne druhal dne 23. aprila t. l. napram ženskim volilkam v občje, zlasti pa napram redovnicam!

Istotako protestuje najodločneje zoper podlo in surovo žaljenje krščanskega ženstva po liberalnih listih.

Krščansko ženstvo se izreka solidarno in izjavlja, da ne miruje, dokler se ne stre sodrga, ki je v sramoto Ljubljani in njenemu prebivalstvu.«¹⁹

¹⁸ »Shod ljubljanskega krščanskega ženstva«, Slovenec, 1911, št. 97.

¹⁹ Po: »Zadoščenje razžaljenemu ljubljanskemu ženstvu!«, Slovenec, 1911, št. 98.

Na volitvah je bilo izvoljenih 23 liberalnih kandidatov. NNS je imela šibko večino v ljubljanskem občinskem svetu. Štirinajst mandatov v občinskem svetu je dobila SLS (mdr. sta bila izvoljena Ivan Kregar in Ivan Štefe), Nemci 7 mandatov in enega socialni demokrati.²⁰ Na nadomestnih deželnozborskih volitvah sredi maja 1911 je bil v Ljubljani z absolutno večino glasov izvoljen liberalni kandidat prof. J. Reisner, na državnozborskih (ožjih) volitvah v Ljubljani junija 1911 pa je bil za državnozborskega poslanca izvoljen dr. Vladimir Ravnihar. Protikandidat SLS pri obeh volitvah, ki so tokrat potekale mirno, je bil dr. Vinko Gregorič, ki se je obkraj uvrstil na drugo mesto (nadomestne volitve: Reisner 1685, Gregorič 933, dr. F. Eger 455, F. Bartl 181; državnozborske volitve: Ravnihar 2665, Gregorič 1643, Kristan 797, Eger 515; ožje volitve: Ravnihar 3283, Gregorič 1839).²¹

Ko karikatura postane politično orožje

V Ljubljani so leta 1911 izhajali trije dnevniški. Najmlajši med njimi, dnevnik *Jutro* (marec 1910–maj 1912) je bil prvi slovenski dnevnik, ki je objavljaval prave, aktualne karikature. Njegov ustanovitelj je bil časnikar Milan Plut (1881–1925), ki se je avgusta 1909 iz Beograda vrnil v Ljubljano.²²

²⁰ Rezultati volitev na ženskem volišču v liceju so bili naslednji: v 1. razredu je NNS dobila 149, SLS 126, socialdemokrati 3 in Nemci 89 glasov, v 2. razredu NNS 292, SLS 386 glasov, socialdemokrati 22 in Nemci 111 glasov, v 3. razredu NNS 505 glasov, SLS 546 glasov, socialdemokrati 41 in Nemci 292 glasov (po: »Izid ljubljanskih občinskih volitev«, *Jutro*, 1911, št. 415).

²¹ Po: »Nova zmaga v Ljubljani«, *Jutro*, 1911, št. 437; »Izid državnozborske volitve v Ljubljani«, *Jutro*, 1911, št. 464; »Izid ožje volitve v Ljubljani«, *Jutro*, 1911, št. 471.

²² Milan Plut se je za jugoslovansko idejo navdušil na gimnaziji v Karlovcu. Preselil se je v Beograd, sodeloval s tamkajšnjimi listi, nato pa se je zaposlil pri srbskem tiskovnem uradu (referat za slovenske liste). Na njegovo pobudo so bili na prvo jugoslovansko umetniško razstavo septembra 1904 (ob kronanju kralja Petra I.) povabljeni slovenski umetniki in slovenski listi. Kapetan Milan Pribičević je Pluta pritegnil k sodelovanju v Narodni odbrani, Slovenski narod pa ga je angažiral za stalnega beograjskega dopisnika. Po prenehanju izdajanja *Jutra* se je zaposlil pri Dnevu in pisal o slovenskih razmerah za beograjske liste. Ob prvi balkanski vojni je bil poročevalec v Srbiji. Med prvo svetovno vojno je bil mobiliziran v avstrijsko armado. Leta 1920 se je zaposlil v uredništvu *Jutra* (referat za politične in gospodarske razmere v Srbiji). Po hudi bolezni je umrl leta 1925 v umobolnici na Studencu (po: »Milan Plut«, *Slovenski narod*, 1925, št. 79).

Med sodelavci *Jutra* so bili Vitomir F. Jelenec, Rudolf Krivic, dr. Ivan Lah, Franjo Pirc, Viktor M. Zalar idr. Dnevnik je tiskala Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Novost za Ljubljano je bila, da je *Jutro* izhajalo zjutraj.

V prvem letu izhajanja je *Jutro* objavilo samo nekaj karikatur (vselej na prvi strani desno zgo-

Maksim Gaspari, »Bela Ljubljana in črna Žlindra«, *Jutro*, 1911, št. 357 – Personifikacija Ljubljane beži pred prvakom Vse(slovenske) ljudske stranke dr. Ivanom Šusteršičem.

raj). Tarče karikatur so bili: dr. Ivan Šusteršič, škof dr. Anton Bonaventura Jeglič, ravnatelj deželnega muzeja dr. Josip Mantuani. V *Jutru* so se politične in portretne karikature začele redno pojavljati januarja 1911 (od št. 324). Risal jih je Maksim Gaspary (1883–1980), ki je karikature signiral z drobno cvetlico ali črko B. Že v št. 328 je bila karikatura zaplenjena. »Včerajšnja zaplemba je bila pa res taka, da je z njo državni pravdnik prekosil samega sebe; začel je konfiscikovati že karikature! Bravo, gospod Pianiche!«²³

Ker je pred volitvami nekaj drobnih karikatur (vinjete k satiričnim pesmim) objavil tudi *Slovenec*, je bil to prvi primer v zgodovini slovenskega časnikarstva, da sta nasprotna politična tabora vodila politični boj tudi s pomočjo karikatur.

Jutro je pred ljubljanskimi občinskimi volitvami nekaj karikatur objavilo tudi na razglednicah. Razglednice s karikaturami »Ljubljana in dr. Žlindra« (v časniku kot »Bela Ljubljana in črna Žlindra«, *Jutro*, 24. 2. 1911, št. 357),²⁴ »Šuklje in ljubljanski policaji« (karikatura Frana Podrekarja v št. 358, 25. 2. 1911: deželni glavar Fran Šuklje med pregledom mestnih stražnikov) in »Skumrana Ljubljana« (»Žalostna pesem o še bolj žalostni usodi Ljubljane«, 18. 2. 1911, št. 351). Prvi dve razglednici je c. kr. državno pravdnništvo konfisciralo. »Proti tej kuriozni konfiskaciji, ki se je očitno izvršila na

pritisak klerikalcev, smo seveda vložili pritožbo.«²⁵ Ljubljansko sodišče in graško nadsodišče konfiskacije nista potrdili. Šusteršičevo karikaturu je kot »zelo posrečeno« pohvalil dunajski *Extrablatt*.²⁶

Na shodu volivcev SLS 9. aprila 1911 v *Ljudskem domu* v Ljubljani je urednik *Slovenca* Ivan Štefe opozoril na karikaturu »Skumrana Ljubljana«: »Jutrova' gospoda je izdala za volilno agitacijo neke razglednice, na kateri je naslikana razcapana Ljubljana. Taka je postala Ljubljana pod liberalnim gospodarstvom in Ljubljančanje bi morali kmalu tako raztrgani okolu hoditi, ako bi še dolgo skrbeli zanje stari magistratovci. 'Jutrovci' so izdali razglednico, na kateri 'dr. Šusteršič lovi Ljubljano'. Tu so se pa zopet urezali. Na razglednici se dobro vidi, da manjka silno malo, da jo res dobi. (Veselost. Tako je!) Ene razglednice pa niso 'Jutrovci' izdali: narisali naj bi nanjo svojo skrevljeno stranko, katero morajo na vse strani podpirati, da se ne podere. Ta stranka je nekaka taka kot kroparski Putapaja. (Veselost.) Ta mož je bil silno skrevljen. Nekoč se je usilil župniku, ko se je selil, in je zagrabil za stekleno uro, da mu jo ponese. Župnik mu je branil, pa Putapaja se je postavil in dejal: 'Gospod fajmošter, nič se ne bojte, saj vidite, da sem od vseh strani podprt.' (Veselost.) Mož je nesel uro, pa se je tudi pošteno prevrnil. Tako se bode tudi liberalna stranka s staro magistratno uro prevrnila in naj se dela še tako 'podprto'.«²⁷

Jutro je podpredsednika trgovsko-obrtne zbornice Ivana Kregarja in urednika *Slovenca* Ivana Štefeta obdolžilo sleparij pri volitvah v zbornico leta 1908. O Štefetu, ki naj bi bil tudi dopisnik nemških listov, je pisalo, da je hotel lansirati lažne vesti o konkurzu *Učiteljske tiskarne*, o liberalnem poslancu Ivanu Hribarju in o poslanici ljubljanskega škofa Jegliča.²⁸

²³ *Jutro*, 1911, št. 329.

²⁴ Katoliškega prvaka dr. Ivana Šusteršiča so zaradi suma nepoštenega kupčevanja z žlindro njegovi nasprotniki posmehljivo imenovali dr. Žlindra. Gospodarska zveza je pozimi 1899/1900 naročila večje količine Thomasove žlindre. Načelnik Gospodarske zveze dr. Šusteršič je izročil zvezi 2000 K, da bi lahko žlindro ponujala svojim članom ceneje kot Kranjska kmetijska družba. Nekaj žlindre je bilo 15 % namesto 18 %, zato so liberalci napadali Šusteršiča in Gospodarsko zvezo. Radikalni nemški poslanec Stein je 24. aprila 1902 zaklical dr. Šusteršiču v neki debati v parlamentu: »Tomaževa žlindra!« To naj bi bilo maščevanje, ker je Šusteršič na neki tajni seji zaklical Wolfu »spriden študent«. Zadevo je obravnaval disciplinarni odsek parlamenta, kateremu so Vsenemci predložili prevode člankov Slovenskega naroda. Preiskava je ugotovila, da Šusteršičevo osebno poštenje ni bilo prizadeto, njegov zavod pa se je posluževal umazane konkurence, zato odsek za Steina ni predlagal graje. Zadevo je 1. maja obravnaval plenum parlamenta (po: »Žlindra v drž. zboru«, *Slovenski narod*, 1901, št. 96; Fran Erjavec »Razmah katoliškega gibanja«, *Zgodovina katoliškega gibanja, Ljubljana 1928*, str. 76–77).

²⁵ Po: »Šusteršič, Šuklje in Ljubljana konfiscirani«, *Jutro*, 1911, št. 376.

²⁶ Po: »'Jutrova' karikatura v dunajskem 'Extrablattu'«, *Jutro*, 1911, št. 392.

²⁷ »Zmagi nasproti!«, *Slovenec*, 1911, št. 84.

²⁸ Po: »Klerikalne lumparije«; »Zanimiv in značilen dogodljaj izza klerikalnih kulis«, *Jutro*, 1911, št. 375. – Državno pravdnništvo je na podlagi ovadb proti Kregarju in Štefetu začelo preiskavo. Maja 1912 sta bila oba pred celjsko poroto soglasno oproščena (po: Fran Erjavec, »Zmaga katoliškega gibanja / Slovenska politika od l. 1907. do prevrata.«, *Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem, Ljubljana 1928*, str. 190).

Maksim Gaspari, »Žalostna pesem ...«, *Jutro*, 1911, št. 351

»Gospodu Ivanu Štefetu ...«, *Jutro*, 1911, št. 376

Štefe je zaradi člankov »Klerikalne lumparije« in »Zanimiv in značilen dogodljaj izza klerikalnih kulis« (*Jutro*, 14. 3. 1911, št. 375) tožil *Jutro* in predlagal takojšnjo preiskavo. Popoldan istega dne sta na uredništvo *Jutra* prišla preiskovalni sodnik in Štefe. Želela sta odkriti identiteto pisca člankov. V uredništvu so bili tedaj Milan Plut, mestni tržni nadzornik in vodja *mladinov* v liberalni stranki Adolf Ribnikar (po mnenju *Slovenca* avtor obeh člankov), slikar-karikaturist Maksim Gaspari, Franjo Pirc, Viktor M. Zalar, dr. Ivan Lah in Fr. Brozovič. Preiskali so Plutovo mizo, na kateri je bila poleg številnih papirjev Gasparijeva karikatura Otona Županciča (objavljena v *Jutru* št. 383), in druge mize, vendar rokopisov, zaradi katerih je Štefe vložil tožbo, niso našli.²⁹

Milan Plut je *Jutro* urejal v »radikalno-jugoslovanskem duhu«. ³⁰ Kot član *Narodne odbrane* naj bi od Milana Pribečevića dobil nalogo, naj širi jugoslovansko propagando in iredentistično gibanje med Slovenci. *Mladini* v liberalni stranki pa so *Jutro* uporabljali v boju proti staremu krilu in proti katoliški stranki.³¹

Jutro se je ves čas otepal z denarnimi težavami. Podpore, ki jih je dobivalo iz Srbije, so kmalu usahnilo. *Učiteljska tiskarna*, ki je v uredništvo *Jutra* nastavilo *mladine*,³² je zahtevala poplačilo računov.

Ko sta se uredništvo in uprava *Jutra* morala preseliti iz prostorov v *Učiteljski tiskarni*, so vzeli s seboj originale karikatur, ki so viseli na stenah. Pustili so samo eno karikaturu, ki prikazuje – koritarje. »Radovedni smo res, ako so 'Daničarji' [op. uredništvo časnika *Dan*], ki so potem zasedli one prostore, to razumeli. Preveč ne verujemo in to, ker nimamo posebno dobrega mnenja o daničarski pameti.«³³

Učiteljska tiskarna je začela izdajati nov dnevnik *Dan*. Milan Plut je preselil uredništvo in upravništvo *Jutra* v Trst. *Jutro* je bralce obvestilo, da se bo v Trstu intenzivneje, kot je bilo doslej mogoče, ukvarjalo tudi s karikaturami.³⁴ Časnik je objavil nekaj Gasparijevih karikatur. *Jutro* je prenehalo izhajati s št. 771. Plut je napovedal, da bo urejal tedensko politično revijo *Slovanski Jug*.³⁵

²⁹ Po: »Štefe pri 'Jutru'«, *Slovenec*, 1911, št. 61.

³⁰ Po: »Milan Plut«, *Slovenski narod*, 1925, št. 79.

³¹ Po: Avgust Pirjevec, »Plut Milan«, *Slovenski biografski leksikon*, 7. zvezek, Ljubljana 1949, str. 388–389.

³² Po: Milan Plut, »Ponesrečen atentat na 'Jutro'«, *Jutro*, 1912, št. 664.

³³ Po: »So razumeli?«, *Jutro*, 1912, št. 665.

³⁴ Po: »Našim ljubljanskim p. n. naročnikom«, *Jutro*, 1912, št. 660.

³⁵ »V slovo«, *Jutro*, 1912, št. 771.

Maksim Gaspari, »Bela nedelja bodi dan vstajenja za belo Ljubljano in dan pogube njenih škodljivcev!«, *Jutro*, 1911, št. 414

Maksim Gaspari, »Klerikalni naskok na Ljubljano«, *Jutro*, 1911, št. 412

Jutro, 1911, št. 413 – Maksim Gaspari je karikature v *Jutru* »podpisal« s cvetlico.

Angel Šusteršič nunam- mučenicam

po ljubljanskih volitvah.

Neveste v Kristu ljubljene,
za Eselesa v boj ste šle,
ste kloster zapustile,
obljube prelomile.

Ste jasno pokazale s tem
v Ljubljani vernim vsem ljudem,
s politiko da vera
se čisto dobro cera.

Zato brezverska pa druhal
na vas nar'dila je naval.
Pa ve se niste bale,
ve niste stran bežale.

Pripravljen je bil bridki meč,
da vam postrizje glave preč,
grmade so gorele,
da b' vam življenje vzele.

So gauge b'le postavljene,
da b' ve b'le gor obešene,
sploh — inkvizic'ja cela
se na pomoč je vzela.

Zgorela s'cer nobena ni,
in tud' nobena ne visi,
tud' glave so ostale,
z vratov se niso d'jale.

Vendar, device ljubljene,
za nas ste b'le pripravljene
vso svojo kri preliti
in bridko smrt storiti.

Me Eseles pošilja k vam,
da palmo mučeništva dam
devicam-mučenicam,
vam klosterskim samicam.

Hvaležni bomo vam vsekdar,
da v boj ste šle za našo stvar.
volile Eselesa —
obljubljam vam nebesa!

Bav-bav.

„Jutru“

— ob njegovem drugem jubileju —
dne 2. marca 1912.

Zlo intrig te ni ubilo,
vsa zaman bila je zloba,
ni ti izkopala groba:
V tretje leto si stopilo.

Drugo leto je minilo
spet Bav-bav ti gratulira
Jeze „Dninar“ se požira:
Zlo intrig te ni ubilo.

„Dninarjev“ prot tebe hudoba
brez moči je bla, njih sile
niso ti vratu zavile,
vsa zaman bila je zloba.

Vsa ostudna njih grdoba
— najbrž tebi za zahvalo,
ker s' usluge jim skazvalo —
ni ti izkopala groba.

Občudujem tvojo silo,
ki doslej je v tebi živela.
V znamenju za narod dela
v tretje leto si stopilo.

Jutro (Trst), 1912, št. 726

Maksim Gaspari, »Angel Šusteršič nunam-mučenicam«, *Jutro*, 1911, št. 430 – Šusteršič izročila uršulinskim mučenicam palmo mučeništva.

»Boltatu Pepe« v *Slovenecu*

NAPREDNAKI — RAKI

Če nisma martral se zastojn,
hmal, hmal spet uma mi na kojn,
na kojn, ke spred ma škarje.
In dirjal uma z nim naprej
pu račje, kokr sma du zdej,
in zabaulal čez farje.

Rak je za nas prprauna žvau;
tku nam saj Ribnkar je djau,
ke se zastop na žvauce.
H kurit nubenga na pesti,
če z nega že žlampama mi,
nej u še tku brihtne glauce.

Sej brihtneh glau nam treba ni,
mest brihtneh glau sma tuki mi,
de rotuž skp držema.
Z glavam le delaja nej vol,
mi ne, prmejš, mi že nekol,
mi use z jezikan strema.

Astn, če nečma zad ustati
in muč zgebit na gumestrat:
Na raka! Naprednaki!
Sej u znamne raka sma rujen,
za račja pot sma gor zrejen,
zatu ustanma — raki!

Boltatu Pepe.

Slovenec, 1911, št. 87

IBLANSKA ŠTINKBOMBA.

Ena bomba prletela,
»Jutr« holt te bomb se prau;
mal naukul je zasmrdele,
ke ja Plut je tle zažgau.

Scer pa bomba ta navarna
za navadne res nj ldi,
al »Učitlska tiskarna«
z no le hude ma skrbi.

Buhve kulkat že naš Jaka
zavle ne ni mogu spat?
Buhve kulkat tega spaka
že srumak b se znebu rad?

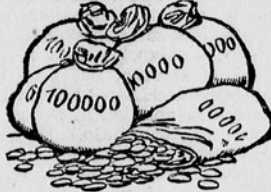
Pa nej Jaka al pa Luka
sučeta ja tku al tku,
zmeri z ne navarnast kuka,
zmeri več je z ne smradu.

Douh na u, tu vem, in usaka
zajne u zastojn pumuč;
takrat uta Luka, Jaka
z bomba ured tud vidva fuč.

Boltatu Pepe.

Slovenec, 1911, št. 87

Ta narodn gespudari.

Mi narudn sma gespudari,
de nam ga para ni na svet;
le mi zastopma se pr gnari,
le mi zastopma se na red.

Kar odn nas u roka prime,
tu gvišn je, de tud drži.
Zdej morma pa že zavle rime
rečt: ja gespoda, mi sma mi!

Kdur pa u naša dela slavna
nekokr neče prou verjet,
ta nej pugleda naša »Glauna«,
pa morja se mu uči udpret.

Le škoda — člouk b jm skoču
u lase —
de naša ta nar bulša muč,
sa teb nč men nč zadne čase
djal brez pardona kar pud kluč.

Oh, Hudnik; ti vuditel »Glaune«
kulk ti, srumače zdej trpiš!
Oh, vema pač, de s čase davne
iz srca spet nazaj želiš.

Pa putulaž se, sej srumaki
sma s taba vred seve tud mi;
sej staba vred tud naš stutaki
za večn prilafur sa šli.

Slovenec, 1911, št. 89

LEBERALNE UBLUBE.

»Kar kdu želi,
use, use dubi,
če vol zdej naša stranka!
Tku liberaln dohtar
žvrguli,
ke mu vuliucu manka.

Ke pa spumin
pr nem je hin,
in de b ublub na sneđu;
pa vozu s je,
puglejte tle,
na robec soj naredu.

Teh vozlu pa
b mou že duma
za ena pouhna cehta;
pa jh gespa,
žou, razvuzla,
ke dene robce u želita.

Zatu pa nem
nuben na verjem,
de u kej za kerga sturu;
ke dons on že
nč več na ve,
kaj učeri je guvuru.

Slovenec, 1911, št. 90

LEBERALNE PRSEGE.

Prsegama, de nam za prazen,
nekol še ni blu nč kurit;
de nam ni nč, če druh ste lačen,
de sma le mi du grla sit

Prsegama, de use ublube,
ket briča tat uma držal;
prsegama, de pr ublubah
use večne čase uma ustal.

Prsegama, de sma prijatli
ta nar bulš dones vaš še mi;
prsegama, de pu vultivah
za vas nam skuznskus nč ni.

Al zdej, vuliuci, pred vultivam
zdej prosma na kuleneh vas:
nekar, nekar na puzabite
uddat u nedela nam soj glas.

Le berte »Narud« al pa »Jutere«,
pa če ste še tuku brlau;
pa če pu nogah kuracate,
al pa štujete že na glau.

Prznať nam morte, de se trudma,
ket prava žvina nuč in dan;
de nuč in dan se ukul pehama
de guspudari b še Iblan.

Za usa ta muja pa nč družga
zdej na pugervama ud vas,
ket, de nas spraute spet h kurite
ket ste spraulal nas prejšn čas.

Ni vam pr tem nč treba misit,
ampak sam tu lepu za strit,
kar mi vam pridgama in prauma,
pa uma spet pršli h kurit.

Če bere kdu »Narud« al »Jutere«
in stri se črn mu pred učmi;
tu črn je klerekalizem,
tu senca res negava ni.

In ta tok črn klerekalizem
ne smete spraut na gumestrat;
če strete tu, nekol več mirn
na uma gor mi mogli spat.

Slovenec, 1911, št. 92

Viri in literatura

Časopisni viri

- »Žlindra v drž. zboru«, *Slovenski narod*, 1901, št. 96.
- »Feminizem«, *Slovenec*, 1902, št. 62.
- »Volilna reforma za ljubljanski občinski svet«, *Slovenec*, 1905, št. 277.
- »Sprememba občinskega reda in občinskega volilnega reda«, *Slovenski narod*, 1907, št. 54.
- »Drugo čitanje volilne preosnove«, *Slovenec*, 1907, št. 264.
- »Impozantno zborovanje 'Slomškove zveze' v Bohinjski Bistrici«, *Slovenec*, 1908, št. 206.
- »Štefe pri 'Jutru'«, *Slovenec*, 1911, št. 61.
- »Klerikalne lumparije«; »Zanimiv in značilen dogodljaj izza klerikalnih kulis«, *Jutro*, 1911, št. 375.
- »Šušteršič, Šuklje in Ljubljana konfiscirani«, *Jutro*, 1911, št. 376.
- »'Jutrova' karikatura v dunajskem 'Extrablattu'«, *Jutro*, 1911, št. 392.
- »Izid ljubljanskih občinskih volitev«, *Jutro*, 1911, št. 415.
- »Slike iz ljubljanskih občinskih volitev«, *Jutro*, 1911, št. 421.
- »Nova zmaga v Ljubljani«, *Jutro*, 1911, št. 437.
- »Izid državnozbornske volitve v Ljubljani«, *Jutro*, 1911, št. 464.
- »Izid ožje volitve v Ljubljani«, *Jutro*, 1911, št. 471.
- »Našim ljubljanskim p. n. naročnikom«, *Jutro*, 1912, št. 660.
- Milan Plut.** »Ponesrečen atentat na 'Jutro'«, *Jutro*, 1912, št. 664.
- »So razumeli?«, *Jutro*, 1912, št. 665.
- »V slovo«, *Jutro*, 1912, št. 771.
- »Et bina Kristana Ljubljančanke – odklonile«, *Slovenec*, 1911, št. 65.
- »Zmagi nasproti!«, *Slovenec*, 1911, št. 84.
- »Liberalci in ženstvo«; »Krščanskim ženam!«, *Slovenec*, 1911, št. 90.
- »Pozor volilke Slovenske Ljudske Stranke!«, *Slovenec*, 1911, št. 91.
- »Slavna sodrga«, *Slovenec*, 1911, št. 94.
- »Izjava zvršilnega odbora S. L. S.«, *Slovenec*, 1911, št. 95.
- »Shod ljubljanskega krščanskega ženstva«, *Slovenec*, 1911, št. 97.

- »Zadoščenje razžaljenemu ljubljanskemu ženstvu!«, *Slovenec*, 1911, št. 98.
- »Klerikalci in občinske volitve«, *Slovenski narod*, 1911, št. 5.
- »Ljubljansko ženstvo in občinske volitve«, *Slovenski narod*, 1911, št. 90.
- »Volilno gibanje / Ženski volilni shod v 'Mestnem domu'«, *Slovenski narod*, 1911, št. 91.
- »Nečuvena nasilstva liberalne stranke«, *Slovenec*, 1911, št. 93.
- »Iz ženskega volišča«; »Zmaga v Ljubljani«, *Slovenski narod*, 1911, št. 94.
- »Milan Plut«. *Slovenski narod*, 1925, št. 79.
- Avugust Pirjavec.** »Plut Milan«, *Slovenski biografski leksikon*, 7. zvezek, Ljubljana 1949, str. 388–389.
- Vasilij Melik.** »Volitve v Ljubljani 1848–1918«, *Kronika / Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 1981, št. 2, str. 115–124.

Literatura

- Fran Erjavec.** *Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem*, Ljubljana 1928
- Irena Selišnik.** *Dolga pot pravic žensk: pravna in politična zgodovina žensk na Slovenskem*, Ljubljana 2013
- Angela Vode.** *Spomini in pozaba*, Ljubljana 2000.

Zusammenfassung

LAIBACHER GEMEINDEWAHLEN UND UNVERSCHÄMTE KARIKATUREN

Bei den Gemeindewahlen in Ljubljana/Laibach am 23. April 1911 wurde nach der neuen Wahlordnung gewählt, die zu Beginn des Jahres 1910 im Krainer Landtag verabschiedet worden war. Frauen durften bei diesen Wahlen ihr Wahlrecht zum ersten Mal persönlich ausüben. Als Steuerzahlerinnen hatten Frauen seit dem Jahr 1887 das Wahlrecht, jedoch musste ein Beauftragter in ihrem Namen die Stimme abgeben.

Das liberale und das katholische Lager organisierten eine umfangreiche Wahlagitation. In Zeitungen unterstrichen sie die Vorzüge des eigenen Programms und hoben die Fehler der politischen Gegner hervor. Bei Versammlungen traten

die Parteigrößen auf. Flugblätter wurden durch die Stadt verschickt. Die Zeitungen Jutro und Slovenski narod publizierten vor den Wahlen einige Karikaturen, die Zeitung Slovenec kleine satirische Zeichnungen zu Gedichten. Es war das erste Mal in der Geschichte des slowenischen Pressewesens, dass die entgegengesetzten politischen Lager den politischen Kampf auch mit Hilfe von Karikaturen führten.

Die Wahlen fanden in 19 Wahllokalen statt. In den Wahllokalen der Männer verliefen sie verhältnismäßig ruhig. Beim Wahllokal der Frauen, das sich im städtischen Mädchenlyzeum befand, kam es hingegen zu Zwischenfällen. Nach Ansicht der Zeitung Slovenec sandten die Liberalen Krawallmacher vor das Lyzeum, die die Wahlen störten und schließlich eine Gruppe von Ursulinen angriffen, als diese beim Wahllokal vorfuhren. Der Exekutivausschuss der Slovenska ljudska stranka [Slowenische Volkspartei] bereitete am 25. April 1911 eine Erklärung vor, in der er gegen die liberalen Angriffe und die Polizeibeamten, die nicht für ausreichenden Schutz gesorgt hatten, protestierte, und proklamierte den politischen Boykott der liberalen Partei.

Der Vorsitzende der Slovenska ljudska stranka Dr. Ivan Šusteršič zeigte bei einer Protestversammlung am 13. Mai 1911 im großen Saal des Hotels

Union (angeblich hatten sich dreitausend Laibacher Frauen und Mädchen versammelt) Karikaturen, die die Zeitung Slovenski narod am Tag vor der Wahl veröffentlicht hatte (es handelte sich um einen Nachdruck von Karikaturen aus dem satirischen Blatt Osa aus 1905/1906). Die Zeitung Jutro hatte vor den Laibacher Gemeindevahlen einige Karikaturen auch auf Postkarten publiziert. Zwei Karikaturen wurden von der Staatsanwaltschaft konfisziert. Der Autor der meisten Karikaturen in Osa und Jutro war Maksim Gaspari.

Bei den Wahlen wurden 23 liberale Kandidaten gewählt. Die Narodno napredna stranka [Nationale Fortschrittspartei] hatte eine knappe Mehrheit im Laibacher Gemeinderat. 14 Mandate im Gemeinderat bekam die Slovenska ljudska stranka, 7 Mandate die Deutschen und eines die Sozialdemokraten. Bei den Ersatzwahlen in den Landtag Mitte Mai 1911 wurde in Ljubljana der liberale Kandidat mit absoluter Stimmenmehrheit gewählt, ebenso wurde der liberale Kandidat bei den (engeren) Reichsratswahlen im Juni 1911 gewählt.

Schlagwörter: Wahlen, Ljubljana/Laibach, Zeitung Jutro, Milan Plut, Karikatur, Maksim Gaspari, Narodno napredna stranka [Nationale Fortschrittspartei], Slovenska ljudska stranka [Slowenische Volkspartei]